

#35

UTKANTENS ATTRAKTIVITET

Svensk besöksnäringens förutsättningar i utsatta områden

2026

EN RAPPORT FRÅN

BESÖKSÄRINGENS
FORSKNINGS- OCH
UTVECKLINGSFOND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1/ FÖRORD	3
2/ INLEDNING	5
3/ SLUTSATSER	7
4/ REKOMMENDATIONER	9
5/ RÖSTER	11
6/ PROJEKTETS METOD OCH RESULTAT	15
7/ OM PROJEKTET	19
REFERENSER	40

1 / FÖRORD

Internationellt har marginaliserade områden länge varit föremål för olika former av turism. I Sverige är detta en relativt ny företeelse, men destinationsbolag har idag en ökad geografisk bredd i sitt arbete. Marginaliserade stadsdelar och förorter som historiskt inte inkluderats i destinationsmarknadsföring har börjat uppmärksammas som platser för kultur, upplevelser och turism. Samtidigt har antalet utsatta områden och gängkriminaliteten alltmer utmanat bilden av Sverige som en lugn och stabil välfärdsstat. Att förändra bilden av dessa områden är därför inte bara en lokal fråga, utan också kopplad till hur Sverige uppfattas internationellt.

Våren 2023 utlyste BFUF medel till forskning med fokus på besöksnäringens roll i ett välfungerande och attraktivt samhälle. Målet var att belysa och utveckla dess förmåga att bidra till innovation, omställning, socialt sammanhang och attraktionskraft. Bland de beviljade projekten fanns denna studie, föreslagen av forskare vid Lunds och Stockholms universitet. Syftet är att undersöka vilken typ av turism, besöksnäring och upplevelsebaserade aktiviteter som förekommer i Sveriges utsatta områden, hur dessa kommuniceras och används samt hur de relaterar till bredare utvecklingsstrategier.

Forskarna har gjort fältstudier i 40 av Sveriges 59 av Polismyndighetens definierade utsatta områden. Resultaten visar både möjligheter och hinder, från stark lokal drivkraft och kreativa mikroentreprenörer till organisatoriska utmaningar och låg status för turismfrågor.

Projektet lyfter besöksnäringens potentiella samhällsroll. Studien visar hur turism och upplevelser kan bidra till utveckling, bryta isolering, minska stigma och skapa nya sätt att förstå områdena – men endast om arbetet sker långsiktigt, tvärsektorielt och med respekt för invånarnas röster. Fler besökare kan stärka lokal stolthet och skapa förutsättningar för service, entreprenörskap och arbetstillfällen. Samtidigt är utvecklingen komplex. Kommersiell exploatering innebär risker, som överexponering, exotisering och förstärkta klyftor. Den internationella slumturismen illustrerar denna dubbelhet: den kan skapa förståelse och möjligheter, men också förstärka stereotyper och negativa bilder.

Förnyelsen av utsatta områden drivs av omfattande stadsomvandlingsprojekt. I minst hälften av områdena pågår eller planeras investeringar i förtätning, renoivering och infrastruktur. Målet är att öka flöden av människor och kapital, bryta isolering och stärka sociala och ekonomiska förutsättningar. Åtgärderna har också betydelse för turismutveckling. Förbättrade centrumstråk, fler arbetsplatser, bättre belysning och omgestaltade offentliga rum skapar förutsättningar för besöksflöden och för att områdena ska uppfattas som mer välkomnande och trygga. Tajningen är därför god att ge besöksnäringens aktörer en tydligare roll i denna omvandling.

Tack

Vi vill rikta ett varmt tack till forskarna Cecilia Cassinger, fil.dr i företagsekonomi, och Ola Thufvesson, fil.dr i kulturgeografi, båda vid Lunds universitet samt Andrea Lucarelli, fil.dr i företagsekonomi, Stockholms universitet.

Tack också till Krister Kalte, vd Upplev Botkyrka AB och Ulla Gawlik, processledare Tikitut som medverkat i projektet och som låtit sig intervjuas.

Foto: Lunds universitet, Stockholms universitet

Stockholm i april 2026

Stina Algotson och Eva Fohlstedt, BFUF

2/INLEDNING

Turism i utsatta områden - en möjlighet?

Besöksnäringen lyfts sällan fram som en möjlig kraft för att skapa attraktivitet i Sveriges utsatta områden. Marginaliserade stadsdelar och förorter som historiskt inte har varit inkluderade i destinationsmarknadsföring har börjat uppmärksammas som potentiella platser för kultur, upplevelser och turism. Destinationsbolag som Göteborg & Co och Stockholm Business Region har i dag en större geografisk bredd i sitt arbete. Vid en första anblick framstår detta som en lovande utveckling. Fler besökare kan bidra till att bryta geografisk och social isolering, stärka lokal stolthet och skapa förutsättningar för service, entreprenörskap och arbetstillfällen. Samtidigt är utvecklingen komplex. Att arbeta med turism i utsatta områden innebär att navigera i ett landskap fyllt av konkurrerande intressen där invånarens vardagsliv och lokala prioriteringar ställs mot besöksnäringens behov av synlighet, exotisering, och kommersiella målbilder.

Berättelser spelar en central roll

Svenska utsatta områden associeras främst med socioekonomiska utmaningar, kriminalitet och otrygghet. De flesta ligger i storstädernas ytterområden och har under lång tid präglats av låg sysselsättning, svag köpkraft och olika former av strukturellt utanförskap. Utöver de 59 områden som Polismyndigheten klassificerar som utsatta finns ett betydande antal stadsdelar med liknande problem. Politiska insatser har ofta fokuserat på trygghet, ordning och brottsförebyggande arbete, och har ibland kritiserats för att inte ta hänsyn till den lokala komplexiteten och för att stigmatisera dessa områden. I medier och samhällsdebatt dominerar berättelser om gängkriminalitet och sociala problem, vilket gör att utsatta områden sällan förknippas med kultur, attraktionskraft eller lokalt engagemang. Detta trots att hundratusentals människor bor här, många med en stark lokal identitet och en vilja att visa upp sina områden på sina egna villkor. Just berättelserna, vem som berättar, för vem och på vilket sätt, blir därför centrala i förståelsen av hur besöksnäringen kan bidra till att utveckla dessa platser på ett socialt hållbart vis.

Internationellt har liknande marginaliserade områden under lång tid varit föremål för olika former av turism.¹ I det globala syd finns etablerade traditioner av guide turer i slum och kåkstäder som leds av invånare, där personliga berättelser gör marginaliserade områden begripliga och engagerande för besökare.² I det globala nord har fenomenet utvecklats i postindustriella städer som Detroit, Rotterdam och Berlin. Det som förenar dessa initiativ är inte turistutbudet, utan berättarkraften, där den lokala guiden skapar relationer, förmedlar kunskap och ger områdets invånare en röst.³

¹ Frenzel, 2014; Frenzel mfl., 2015; Scheyvens & Biddulph, 2021.

² Freire-Medeiros, 2009.

³ Durr & Jaffe, 2012.

Kan turism bidra till positiv utveckling?

Det BFUF-finansierade forskningsprojektet har genomförts mot denna bakgrund. Forskarna har undersökt hur turism och upplevelsebaserade aktiviteter kan bidra till positiv utveckling i svenska utsatta områden genom att följa lokala initiativ för att skapa platsattraktivitet. Målet har varit att förstå hur dessa initiativ, entreprenörskap och berättelser kan stärka besöksnäringen i områdena på ett socialt hållbart vis.

Studien bygger på ett flerårigt kvalitativt arbete i utsatta stadsdelar i företrädesvis landets tre största storstadsregioner. Genom intervjuer, deltagande observationer och en nationell kartläggning har forskarna analyserat guidade turer, matupplevelser, konst- och kulturvandringar, museilägenheter, trygghetsvandringar och andra lokalt förankrade initiativ. Resultaten visar både möjligheter och hinder för besöksnäringen, från stark lokal drivkraft och kreativa mikroentreprenörer till organisatoriska utmaningar, låg status för turismfrågor och begränsningar i stadsutvecklingsprocesser.

Besöksnäringen gör skillnad

En central fråga i rapporten är vem som har möjlighet att berätta om områdena och hur turism kan användas för att bryta stigmatisering snarare än att förstärka den. Forskarna visar att när invånare själva medverkar som guider, berättare eller initiativtagare kan turism stärka lokal stolthet och bidra till mer trovärdiga, jämlika och inkluderande upplevelser. Samtidigt krävs att kommuner och destinationsbolag höjer ambitionsnivån för att ge turism och attraktivitetsarbete en tydligare roll i upprustningar, investeringar och planering.

Projektet visar hur besöksnäringen kan spela en positiv roll i de stadsdelar där den hittills har haft minst närvaro. Genom att sätta attraktivitet, vardagsliv och social hållbarhet i centrum öppnar studien för nya sätt att förstå och utveckla inkluderande städer.

3/SLUTSATSER

Utsatta områden har en outnyttjad attraktionspotential

Utsatta områden är i stort sett frånvarande i kommunala och regionala turismstrategier, trots att de rymmer miljöer, kulturuttryck och berättelser med hög potentiell attraktionskraft. Särskilt i storstadsregionerna framträder en omfattande, men underutnyttjad, resursbas kopplad till mångkulturella företag, lokala mötesplatser och sociala infrastrukturer som redan i dag skapar informella besöksflöden. Detta indikerar att nuvarande förhållningssätt inte fullt ut beaktar dessa områdens möjliga bidrag till destinationsutveckling.

Besöksnäringen har potential att motverka områdenas stigma

Ökad närvaro av besökare bidrar till att bryta den geografiska och symboliska isolering som präglar många utsatta områden. Besöksflöden kan, genom ökad synlighet och större social mångfald i offentliga rum, bidra till förstärkt trygghet och till en omförhandling av bilder av området. Turismens närvaro kan på det sättet fungera som en katalysator för positiva berättelser som motverkar stigmatisering.

Lokal förankring en förutsättning för hållbar destinationsutveckling

Ett återkommande resultat i studien är att initiativ med stark lokal förankring, som invånardrivna guidningar, kulturella aktiviteter och vardagsnära utvecklingsprojekt, skapar högre legitimitet och större social hållbarhet än externt initierade satsningar. När invånare själva äger berättelserna om platsen minskar risken för exotifiering och stereotypa skildringar, samtidigt som känslan av handlingsförmåga platsidentitet och social sammanhållning stärks. Detta skapar goda förutsättningar för en trovärdig och långsiktig destinationsutveckling.

Många utsatta områden saknar, till skillnad från mer traditionella turistmål, specifika, fysiska attraktioner som i sig själva lockar besökare. Matupplevelser och gatukonst är undantag, men i regel är det inte objekten utan berättelserna som skapar intresset. När området tolkas och förklaras av dem som lever där uppstår engagemang, vilket lägger grunden för socialt hållbar platsutveckling.

Turismen har betydelse för stadsutvecklingsprojekt

De omfattande ombyggnadsprojekt som pågår i många utsatta områden spelar en viktig roll för turismrelaterad utveckling. Förbättrade offentliga miljöer, ökad servicegrad och etablering av arbetsplatser skapar mer funktionella och estetiskt tilltalande stadsmiljöer. Förändringarna kan stärka områdenas attraktivitet på sikt, både för invånare och för externa besökare, och bör därför betraktas som en integrerad del av destinationsutvecklingsprocessen. Slutsatserna pekar mot att turismens potential i utsatta områden främst realiserar när den vävs samman med bredare stadsutvecklingsprocesser. Det förutsätter att olika aktörer som invånare, kommunala förvaltningar, fastighetsägare och besöksnäring arbetar mot gemensamma mål och ser turism som en resurs för social hållbarhet och platsförnyelse.

Turism bör därför inte betraktas som en isolerad sektor, utan som en del av ett större ekosystem av åtgärder som syftar till att stärka lokal attraktivitet, social sammanhållning och ekonomisk vitalisering.

Mikroattraktioner kan uppmärksammas mer

Framgångsrik destinationsutveckling i utsatta områden kräver inte nödvändigtvis omfattande eller kostsamma investeringar. I stället framkommer betydelsen av småskaliga, platsbaserade åtgärder som förbättrad belysning, temalekplatser, promenadstråk och levande centrumtorg, särskilt när dessa utformas i dialog med invånarna. Sådana satsningar kan fungera som mikroattraktioner som skapar social aktivitet, stärker platsens igenkännbarhet och bidrar till attraktionskraft för både besökare och invånare. När satsningarna utgår från lokala behov blir de viktiga byggstenar i ett långsiktigt och inkluderande destinationsutvecklingsarbete.

Balansera kulturell mångfald och exotifiering

I en svensk kontext, där marknadsföring av mångkulturella stadsdelar saknar stark tradition, är risken för exotifiering särskilt framträdande. Framgångsrika projekt kännetecknas av en medvetenhet om denna balans och av ett tydligt fokus på vardagsliv, lokala kvaliteter och invånarnas egna uttryck. En hög grad av invånarinvolvering är viktig för att främja hållbar utveckling av besöksmål eftersom risken för stereotypisering minskar.

Otrygghet är ett hinder för destinationsutveckling

Kriminalitet (särskilt droghandel) bidrar till en negativ bild av områdena och upplevd otrygghet vilket försvårar arbetet med turism. Samtidigt skapar välorganiserade och lokalt förankrade turisminitiativ positiva rörelsemönster i områdena och stärker civilsamhällets närvaro. Otrygghetsproblematiken är därmed både en begränsning och argument för att utveckla turism som en del av ett bredare lokalt förnyelsearbete.

4/REKOMMENDATIONER

Höj organisatorisk status för turism i utsatta områden

Besöksnäringen förknippas sällan med utsatta områden idag, trots dess potential att bidra till attraktivitet, synlighet och trygghet. Destinationer och kommuner behöver därför anta en bredare syn på platsutveckling och initiera samarbeten mellan turism, stadsbyggnad, kultur och trygghetsaktörer. Ett institutionellt erkännande av besöksnäringen som möjliggörare på stadsdelnivå är en viktig grund för långsiktiga satsningar.

Integrera besöksnäringens perspektiv i stadsutvecklingsprojekt för attraktiva miljöer

De omfattande upprustnings- och förtätningsprojekt som pågår i många utsatta områden skapar nya möjligheter att utveckla miljöer som är attraktiva även för besökare. Genom att involvera besöksnäring i planeringen av torg, parker, stråk och mötesplatser kan dessa platser få både högre funktionell kvalitet och ett starkare upplevelsevärde. Detta kan i sin tur stärka lokal service och möjliggöra nya typer av evenemang, guidningar och kulturella aktiviteter. När stadsbyggnad och destinationsutveckling görs parallellt och i dialog med varandra förstärker de varandras effekter och bidrar till mer sammanhängande och långsiktigt hållbara stadsutvecklingsprocesser.

Synliggör det som redan finns

Utsatta områden saknar ofta traditionella sevärdheter, men rymmer samtidigt unika vardagsmiljöer, kulturhistoria, arkitektur och lokala verksamheter som kan utvecklas till attraktiva upplevelser. Små insatser som exempelvis skyltning, digitala audioguider, tematiska promenader eller enklare guidningar, kan göra stor skillnad. Den här typen av lågkostnadsåtgärder kan både öka områdets tillgänglighet och bidra till en mer nyanserad bild av platsen. Vardagens berättelser kan dessutom ge besökare en mer realistisk och balanserad förståelse av området än stereotypa mediabilder.

Utveckla besöksanledningar som skapar flöden, liv och ökad trygghet

Evenemang, guidningar, matmarknader och självguidad turism skapar rörelse i offentliga miljöer, vilket i sin tur bidrar till ökad trygghet. Fler ögon och fler människor i rörelse gör platser mer levande och motverkar isolering och passivitet. Genom att fokusera på lågtröskelaktiviteter, sådant som är enkla att delta i och enkla att arrangera, kan besöksnäringen bidra till positiva sociala effekter även när resurserna är begränsade.

Motverka stigmatisering

Besöksnäringen har stor påverkan på hur platser framställs i text, bild och guidning. Genom att medvetet undvika exotifierande eller problemfokuserade narrativ och i stället lyfta fram mångfald och vardagsliv kan stigmatisering motverkas. Kommunikationen bör utgå från principer om värdighet, representation och respekt för invånarnas erfarenheter.

Utveckla upplevelser i samarbete med invånarna för att stärka stolthet och självbild

När invånare medverkar som guider, producenter eller idégivare får de möjlighet att äga sin egen berättelse. Detta stärker självbilden och fungerar som en motvikt till stigmatiserande mediabilder. Samskapade guidningar och kulturprojekt är också mer trovärdiga och attraktiva för besökare, eftersom de bygger på vardagsnära kunskap och platsbundna perspektiv. Invånarens röst är därför en central resurs och inte någon att konsultera i efterhand

Stärk lokalt entreprenörskap inom besöksnäring

Lokala företagare spelar en central roll i att skapa attraktiva och levande stadsdelar. Många verkar inom mat, kultur, handel och upplevelser, vilka är områden som är direkt relevanta för besöksnäringen. Genom att erbjuda utbildningar, nätverk, samarbeten och marknadsföringsstöd kan kommuner och destinationer ge lokala entreprenörer bättre förutsättningar att växa. En stark lokal företagskultur bidrar både till fler arbetstillfällen och till ett mer attraktivt utbud för besökare.

Skapa riktiga attraktioner

I dag är målet ofta att "få bort problemen" i dessa områden, vilket begränsar utvecklingskraften. I stället bör kommuner och destinationer skapa verkliga, profilerade attraktioner som lockar besökare från andra städer eller regioner. Ett starkt flaggskeppsprojekt, till exempel matkluster, museum, evenemang eller signaturstråk kan fungera som en katalysator för både intern stolthet och extern synlighet.

5/RÖSTER

Ungas berättelser i centrum i Bergsjön

Ulla Gawlik, processledare Tikitut. Foto: Mikael Hjertquist

Verksamheten Tikitut community-based tourism i nordöstra Göteborg utvecklar och erbjuder lokala upplevelser skapade av invånarna själva. Målen är hållbar turism och samhällsutveckling samt ökad mångfald. Platsens ungdomar och unga vuxna är i fokus, de engageras i att skapa möten mellan invånare och besökare.

– När jag och mina två kollegor startade Tikitut 2012 ville vi förändra bilden av en plats och visa att områden som ofta beskrivs utifrån problem också rymmer värden, berättelser och möjligheter. Och att de som bor där själva måste få vara med och definiera vad platsen är, utveckla upplevelser och berätta sin egen historia.

Hemma-hos lockade besökare

Tikituts första projektet handlade om att i samarbete med Familjebostäder hyra ut ett rum i en lägenhet till besökare och erbjuda ”hemma-hos-boende” i Bergsjön, ett område som enligt polisen klassificeras som särskilt utsatt.

– Då var det så många som sa: ”Vem skulle vilja komma till Bergsjön? Och vem vill bo där?” Vi ville visa att det går. Vi jobbade utifrån vad de som bor på platsen vill berätta om den och hur de själva kan utveckla den. Och, det funkade att hyra ut, både till inhemska och utländska turister. Man kom dit, bodde där och tyckte det var väldigt vackert. Många sa att de inte kunde förstå Bergsjöns dåliga rykte.

Tikitut beviljades därefter medel av Allmänna arvsfonden för det treåriga projektet ”Unga vuxna och community-based tourism”. Målet var att tillsammans med ungdomar unga vuxna i Bergsjön skapa en plattform att utveckla och sälja tjänster inom besöksnäringen. Två forskare vid Centrum för turism vid Göteborgs

universitet medverkade, de undersökte bland annat hur småskaliga evenemang inom turism kan gynna tvåvägsintegration.

– Projektets målgrupp var unga arbetslösa och unga nyanlända. Då, 2015, var det många som behövde lämna sina hem och komma till Sverige. Utbildningen kom därför också att bli språkträning för deltagarna, som till stor del inte talade svenska.

Ungdomar tar besökare med på sin resa

Idag är Tikituts verksamhet i hög grad förlagd till Lövgärdet, där initiativet "Lövgärdets unga guider" (LUGN) blivit en central del. Ungdomar mellan 15 och 20 får utbildning i att utveckla och genomföra aktiviteter – från guidningar till sommaraktiviteter och evenemang. Fastighetsbolagen Poseidon och Victoria Park är finansiärer. Ett viktigt mål är att nyansera bilden av Lövgärdet.

– Vår roll är att ge ungdomarna verktyg. Det är de själva som ska ta täten. De designar egna guidningar, "Lövgärdets sanna färger" som tar besökaren med på en resa genom området ur deras perspektiv. De berättar om sina liv; uppväxt, barndomsminnen, om både goda och sämre erfarenheter. Målet är att ungdomarna ska känna egenmakt, att de har makt över sin situation och en trygghet i sig själva och på sin plats.

En annan av Tikituts verksamheter är kajakpaddling under sommarlovet i Surtesjön i Vättelfjälls friluftsområde öster om Lövgärdet. Här erbjuds boende i Lövgärdet prova-på-kajak och nybörjarkurser. Ett tiotal LUGN-ungdomar är engagerade i verksamheten, de har möjlighet att lära sig paddla och hur man räddar någon som ramlat i, för att sedan kunna leda grupper.

– Kajakerna har varit det bästa sättet för oss att få ut Lövängsborna i naturen och få fler att upptäcka sin egen närmiljö. Många har inte varit ute i den trots att den finns precis runt hörnet. Kajak är vanligtvis en ganska dyr aktivitet. Men här kan man testa gratis eller till låg kostnad. Under förra sommaren deltog över 300 personer i prova-på-verksamheten.

Tikituts finansiering har främst varit projektbaserad, vilket är en utmaning.

– Vi är en liten organisation, i perioder har jag jobbat ensam. Det är ett utmanande och tidskrävande arbete att söka pengar och det tar tid från verksamheten. Samarbetet med fastighetsbolagen fortsätter även nästa år, men vi saknar resurser att utveckla och accelerera upp verksamheten som vi skulle vilja. Och vi vill också kunna bidra till inkomster för ungdomarna. Det är svårt att få kontinuitet utan långsiktig finansiering, vilket skapar osäkerhet.

Möjligheter för besöksnäringens företag

Ulla ser potential för fler företag inom besöksnäringen att samverka och skapa verksamheter tillsammans med lokala initiativ kring en plats.

– Man ser kanske inte alltid hur, men vi vet att en verksamhet som vår fungerar. Vår erfarenhet från Bergsjön visar att det går att locka besökare till ett område. Nyfikenhet kan vinna över rädsla. Det finns en chans att nå nya målgrupper och samtidigt bidra till något större. Och det ger ungdomar en sån skjuts när någon vill kroka arm med dem, satsa på dem, deras plats och lyssna på deras berättelser.

Mer om [Tikitut](#) (Förening för lokal utveckling)

Stolta Botkyrka ser besöksnäringens potential

Krister Kalte, vd Upplev Botkyrka. Foto: Luca Garuski

Upplev Botkyrka har i drygt tjugo år verkat för att kommunen ska upplevas som attraktiv för både de egna invånarna och besökare utifrån. Det kommunägda bolaget driver verksamheten vid tre av kommunens största besöksmål; Hågelbyparken, Lida friluftsgård och Subtopia, som tillsammans hade cirka 600 000 besökare 2025. Krister Kalte, vd, hoppas snart få ett uttalat uppdrag från kommunledningen att vidga verksamheten till att hålla ihop och ansvara för besöksnäringens frågor i hela kommunen.

– Vår politiskt tillsatta bolagsstyrelse, med representanter från alla partier, har idag en starkare förståelse för besöksnäringens potential att bidra till kommunens utveckling och till ökad social hållbarhet, och därigenom till att bygga kommunens varumärke. I kommunen finns flera besöksmål utöver de i bolaget. Kommunen behöver även någon som övergripande representerar Botkyrka i nätverk med besöksnäringen på agendan.

Mångfald som motor

Botkyrka, sydväst om Stockholm, har knappt 96 000 invånare. Kommunen har, enligt polisens definition, tre särskilt utsatta områden: Alby, Fittja och Hallunda/Norsborg. Visionen är att den siffran ska vara noll år 2028. Botkyrka var enligt Krister tidigt ute med att försöka ändra bilden av förorten. För drygt tjugo år sedan arbetade kommunen övergripande med en ”upplevelsesatsning” i syfte att stärka Botkyrka inom kulturella och kreativa branscher (KKB). Man har även tagit fram en ”interkulturell strategi” tillsammans med Mångkulturellt centrum.

Innan hade många frågor handlat om invandring och kriminalitet. Nu valde man att se mångfald som en styrka och ville främja samspel och utbyte för att skapa en positiv identitet. I samband med detta arbetade kommunen fram sin devis ”Botkyrka – Långt ifrån lagom”.

Upplevelser förändrar bilden av en plats

Kultur och upplevelser blev viktiga verktyg för detta. År 2002 grundades Subtopia i Alby, ett centrum för kulturproduktion och möten. Idag ett kreativt kluster med ett åttiotal aktörer inom cirkus, film, konst, entreprenörer, ungdomsverksamhet och evenemang.

– Subtopia har blivit ett besöksmål som lockar både invånare och människor utifrån. Våra mätningar av mobildata visar att vi har lyckats få hit många besökare från Stockholm och kranskommunerna, närmare 30 procent. Det är stort nog, att det inte finns rädsla att komma hit, och ett kvitto på att det går att bygga attraktionskraft även i områden som får negativ uppmärksamhet i media. Subtopia har också blivit ett kulturhus för invånarna där vi arbetar tillsammans med och försöker engagera de boende.

Besöksanledningar måste skapas med nyfikenhet

Ett besöksmål måste definieras tydligt, det blir inte till av sig själv.

– Ibland upplever jag att man tror att det räcker att peka ut ett område och säga att "hit ska vi ha besökare". Men det fungerar inte så. Det finns ett intresse för miljonprogrammets arkitektur och tankar, men det är för smalt för att locka större grupper. Det måste skapas en anledning att åka dit. Något man kryddar platsen med, en attraktion, ett innehåll, något som väcker nyfikenhet. Det kan vara att placera en specifik verksamhet, som en kulturscen, där eller skapa en återkommande aktivitet som en årlig festival. Detta måste byggas, långsiktigt och medvetet.

Berättelser och stolthet

Krister lyfter fler framgångsfaktorer för att skapa attraktiva platser – involvera lokalbefolkningen och låta deras berättelser ta plats. Ett centralt mål är att skapa stolthet hos invånarna. Botkyrka har strategier för detta.

– Satsningar som inte är till för både invånare och besökare riskerar att misslyckas. Därför arbetar vi aktivt med civilsamhälle och föreningsliv i olika typer av lokala råd och samarbeten och subventionerar priser för privatpersoner och föreningar för evenemang och lokaler. Vi låter också de boendes erfarenheter ta plats. I Botkyrka talas långt över hundra språk. Det är en otrolig källa att ösa ur. Det finns många spännande berättelser som kan förändra bilden av platsen. När andra kommer hit, uppskattar vår plats och tycker om att vara här bidrar det till ökad lokal stolthet.

Enligt kommunallagens lokaliseringsprincip får en kommun endast bedriva verksamhet med tydlig anknytning till kommunens område eller dess invånare. Det kan vara en utmaning.

– Ibland hör jag argument om att man inte får lägga skattepengar på det som inte går direkt till de egna invånarna. Det är fel tänkt. Att människor besöker Botkyrka och lägger ner tid och pengar, vilket definierar en turist, är ju någonting att verkligen verka för. Det ger möjlighet till turismintäkter, vilket de lokala företagen är intresserade av. Och inte minst – det bidrar till att de som bor här känner sig än mer stolta över Botkyrka.

Mer om [Upplev Botkyrka](#)

6/PROJEKTETS METOD OCH RESULTAT

Syftet med projektet har varit att undersöka vilken typ av besöksnärlings- och upplevelsebaserade aktiviteter som förekommer i Sveriges utsatta områden, hur dessa kommuniceras och används samt hur de relaterar till bredare strategier för utveckling av stadsdelar som klassificeras som utsatta.

Projektet har en kvalitativ forskningsdesign som omfattar en kombination av nationell kartläggning, dokumentstudier, deltagande observationer och intervjuer.

En studie av turism i utsatta områden

Arbetet inleddes med en omfattande inventering av samtliga utsatta områden enligt Polismyndighetens definition.

Vad är ett utsatt område?

Begreppet utsatta områden började användas av Polismyndigheten 2015 för att beteckna socioekonomiskt svaga områden där kriminella nätverk har stort inflytande och där polisen upplever svårigheter att arbeta. De kriminella nätverken påverkar vardagslivet för många, inte minst genom att tonåringar och barn rekryteras i allt yngre åldrar. Samtidigt är det viktigt att betona att det är en mycket liten del av de boende som är kriminella. Många områden har på grund av kriminaliteten stigmatiserats i media, vilket gjort att namn som Rosengård, Biskopsgården och Husby blivit nationella symboler för sociala och politiska utmaningar.

Många är miljonprogram

De flesta utsatta områden tillhör det så kallade miljonprogrammet och ligger i städernas ytterkanter, ofta med tydliga fysiska och visuella avgränsningar från innerstäderna. Områdena byggdes snabbt under 1960- och 70-talen, ofta med likartade hus och efter ett ideal där naturen skulle ligga nära. Resultatet blev bostadsområden med otydliga gaturum, stora gräsytor och tunnlar under trafikleder; strukturer som gör det svårt för besökare att orientera sig och som förstärker känslan av isolering.

I dag pågår stora ombyggnadsprojekt i mer än hälften av de utsatta områdena. Nya gator dras, motorleder görs om till stadsstråk och olika bostadstyper blandas. Målet är att bryta enklavstrukturen, stärka variationen i bostadsutbudet och skapa mer levande stadsmiljöer. Förändringarna är inte i första hand avsedda för att främja besöksnäringen, men påverkar hur områdena uppfattas av såväl boende som besökare.

Hur platsen framställs skapar stigma

Forskarna har närmast sig utsatta områden utifrån sociologen Loic Wacquants (2007, 2008, 2016) teorier om *territoriell stigmatisering*. Med territoriell stigmatisering menas symboliska, sociala och politiska processer där hela stadsdelar och deras invånare tillskrivs en negativ identitet som begränsar deras livschanser, legitimerar särbehandling och får reella materiella konsekvenser.

Det är alltså inte främst platsens egenskaper som skapar stigmat, utan hur platsen framställs, tolkas och hanteras av samhället.

Hur gick studien till?

Materialinsamlingen bygger på systematiska sökningar på kommunernas webbplatser och turismkanaler samt riktade sökningar där områdesnamnen kombinerades med termer som "turism", "guidade turer", "attraktion", "sevärdhet" och "besöksnäring". Inventeringen resulterade i ett omfattande empiriskt underlag bestående av webbsidor, reportage, nyhetsinslag och annonseringar som visade vilka aktiviteter som erbjuds och hur dessa kommuniceras till allmänheten.

Besök i fyrtio områden

Därefter genomförde forskarna fältstudier i 40 utsatta områden. Syftet med dessa var att studera miljöerna på plats, observera attraktioner som framkommit i inventeringen och analysera hur dessa upplevelseformer interagerar med den urbana kontexten. I utvalda områden genomfördes intervjuer med kommunala tjänstepersoner inom turism, kommunikation och stadsplanering, chefer inom kommunala och privata bostadsbolag samt med aktörer ansvariga för centrum-anläggningar och lokala attraktioner såsom museilägenheter och 4H-gårdar.

Turer på sju platser

Deltagande observationer i guidade turer gjordes i Lövgärdet (Göteborg), Rinkeby och Tensta (Stockholm), Rosengård (Malmö) och Drottninghög (Helsingborg) samt i trygghetsvandringar på Söder (Helsingborg) och Råslätt (Jönköping), vilket skapade förståelse för hur lokal kunskap, berättelser och upplevelser producerades i mötet mellan guider och besökare.

Fokus på Botkyrka

I Botkyrka kommun, där nästan hälften av invånarna bor i särskilt utsatta områden, gjorde forskarna en fokuserad studie. Botkyrka är ett analytiskt betydelsefullt exempel på hur turism, kommunikation och lokal utveckling samspelar i kommuner där utsatta områden inte utgör perifera undantag utan centrala delar av det urbana och sociala landskapet.

Att förnya utsatta områden genom turism

Aktiviteter finns men är osynliga

Turisminitiativ i utsatta områden är fler och mer varierade än vad som framkommer i kommunala marknadsföringskanaler. Trots detta är de ofta frånvarande i strategisk destinationskommunikation. I forskningslitteraturen kring turism och så kallad "slumturism" är sådana områden ofta förknippade med risker för exotifiering och stereotyper, men också med potential att skapa motberättelser och ge invånare en större röst i hur deras bostadsområden representeras.⁴

Inom platsutvecklingsfältet diskuteras hur stigmatiserade områden kan kommuniceras på sätt som både stärker lokal stolthet och bemöter negativa föreställningar.⁵

⁴ Frenzel m.fl., 2015; Scheyvens & Biddulph, 2021.

⁵ Cleave m.fl., 2016.

Studien knyter även an till forskning om attraktivitet, stadsutveckling och trygghet som visar att isolering och stigmatisering kan brytas genom sociala relationer, upplevelsebaserad aktivering och rumslig kvalitet.⁶

Det finns en mångfald av turismrelaterade aktiviteter i utsatta områden; från boendeledda vandringar och matupplevelser till museilägenheter, konststråk och 4H-gårdar. Trots detta är aktiviteterna i stor utsträckning osynliga i turism-sammanhang. Kommunal och regional destinationsmarknadsföring inkluderar sällan dessa, vilket innebär att attraktivitetspotentialen förblir underutvecklad.

Betydelsen av en lokal röst

Många attraktioner i utsatta områden är svåra att få syn på utan lokal förmedling. Detta gäller särskilt områden där föremål, arkitektur och historiska lager inte är tillräckligt "självförklarande" för en extern publik. Därför dominerar guide inslag i utbudet. Undantagen är framför allt matupplevelser, muralmålningar och offentlig konst som i vissa fall lockar besökare utan guidning, men även här förstärks upplevelsen betydligt av berättelser som sätter platsen i ett lokalt sammanhang.

Ett återkommande tema i intervjuerna är betydelsen av en lokal röst. Guidningar som leds av boende skapar en hög grad av social hållbarhet. De åstadkommer ringar på vattnet även när guidningen är avslutad, i form av utbildningsinsatser för invånarna och en känsla av synliggörande och av att vara någon i omvärldens ögon.

Förnyelse pågår i hälften av områdena

Förnyelse av utsatta områden i Sverige drivs av omfattande stadsomvandlingsprojekt. I minst hälften av landets utsatta områden pågår eller planeras större investeringar i form av förtätning, renoveringar och infrastrukturförändringar. Målet är att öka flöden av människor och kapital, bryta fysisk och symbolisk isolering och stärka områdenas sociala och ekonomiska förutsättningar. Åtgärderna har också betydelse för turismutveckling. Förbättrade centrumstråk, fler arbetsplatser, bättre belysning, nya promenadstråk och omgestaltade offentliga rum skapar förutsättningar för besöksflöden och för att områdena ska uppfattas som mer välkomnande och trygga.

Turism skapar nya berättelser och mediabilder

Turismens roll i förnyelsearbetet skiljer sig från traditionella strategier som fokuserar på byggande, polisarbete, trygghetsmodeller och socioekonomiska insatser. Turismens bidrag ligger snarare i möjligheten att skapa relationer, berättelser och nya tolkningar av områden som ofta domineras av negativa mediabilder. I dessa miljöer är guidningar det vanligaste uttrycket för turism, eftersom de gör det möjligt att sätta vardagliga platser i ett sammanhang som är begripligt och meningsfullt för besökare. Utan invånarnas berättelser är det ofta svårt att urskilja vad som är attraktivt eller kulturellt betydelsefullt.

Stadsrum får betydelse genom användning och berättelser, vilket innebär att boendeledda guidningar och lokalt förankrade aktiviteter utgör en särskilt kraftfull form av platsproduktion.⁷

⁶ Gehl, 2010; Zahnow, 2026.

⁷ de Certeau, 1984.

Externa och tekniskt producerade guidningar tenderar däremot att reproducera mer officiella narrativ och riskerar att upprätthålla distansen mellan den abstrakta stadsytan (rum) och invånarnas levda erfarenheter (plats).

Berättelser skapar värde men medför också risker

Boendeledda guidningar däremot skapar en hög grad av lokal inkludering men kräver också organisatoriska resurser. Dessa guidningar gör det möjligt för invånare att själva formulera berättelser om sitt område och att erbjuda motbilder till den mediala framställningen av utsatta områden som problemzoner eller homogena riskmiljöer. Genom att lyfta vardagslivets beskaffenheter, lokala företag, kulturuttryck och historiska lager, fungerar dessa guidningar som värdeskapande praktiker som stärker både lokal identitet och extern förståelse.

Samtidigt kan en ökad synlighet också kan medföra risker, som kommersiell exploatering eller gentrifiering. Territoriell stigmatisering gör att negativa föreställningar om platsen "fastnar" på invånarna och påverkar både deras självbild och hur de bemöts av omgivningen.⁸ Invånardrivna guidningar och kulturprojekt fungerar som motkrafter till detta symboliska våld genom att ge invånarna kontroll över berättelsen om sin plats och därmed stärka både stolthet och handlingsutrymme. I en sådan miljö blir turisminitiativ politiska handlingar som avstigmatiserar områdena genom att synliggöra vardagslivets kvaliteter i stället för problem.

Turism stärker invånarnas självbild

Turism i utsatta områden bör inte enbart förstås som konsumtion av upplevelser, utan som en del av ett bredare förnyelsearbete där berättelser, relationer och vardagliga praktiker bidrar till att omforma hur områden uppfattas både av dem som bor där och av dem som kommer på besök. Ju mer lokalt förankrad denna utveckling är, desto större är möjligheten att turism kan bidra till ökad invånarinkludering och en stärkt självbild.

⁸ Wacquant, 2016.

7 / OM PROJEKTET

Syfte och övergripande inriktning

Projektet syftade till att skapa ny kunskap om besöksnäringens nuvarande och potentiella roll i Sveriges utsatta områden, med särskilt fokus på attraktivitet och social hållbarhet. I dag domineras diskussionen om dessa områden av trygghetsfrågor. Forskarnas ambition har varit att bredda perspektivet och undersöka hur turism och besöksrelaterade aktiviteter kan bidra till att stärka både platsens attraktivitet och invånarnas självbild.

Mer specifikt har projektet studerat vilka förutsättningar och utmaningar som finns när man försöker utveckla socialt hållbara besöksmål i utsatta områden; platser som i hög grad präglas av komplexa socioekonomiska strukturer, stigmatisering och en ofta ensidig mediebild. För att adressera projektets syfte har forskarna utgått från fyra forskningsfrågor:

1. Hur och i vilken utsträckning omsätts idéer om attraktionskraft i praktiken av aktörer som arbetar med utveckling i utsatta områden?
2. Vilka typer av besökare och upplevelser prioriteras, och vilka berättelser lyfts fram?
3. Hur förhåller sig invånarna själva till projekten, och till de förväntningar som ställs på engagemang och delaktighet?
4. Hur kan aktörer inom besöksnäringen och i utsatta områden lära av varandra när det gäller att skapa socialt hållbara och attraktiva platser?

Turism och stigmatiserade platser

Internationellt har utsatta och problemstämplade urbana områden i allt högre grad blivit föremål för kommersialisering. Genom exempelvis guidade turer i kåkstäder i Brasilien och Sydafrika eller "dark tourism" i Tjernobyl och Belfast används blir denna typ av platser resurser för ekonomisk utveckling och minskad isolering.⁹ Samtidigt innebär sådana initiativ betydande risker. Kommersiell exploatering av utsatta områden kan leda till överexponering, exotisering och förstärkta sociala klyftor. Invånare riskerar att reduceras till upplevelseproducenter snarare än fullvärdiga samhällsmedborgare.¹⁰

Slumturismens utveckling illustrerar denna dubbelhet. Turismen kan bidra till ökad förståelse, stärkt lokal stolthet och nya möjligheter för guider och entreprenörer, men kan också förstärka stereotyper och cementera bilden av områden som avvikande eller farliga.

Den nordiska kontexten har länge stått utanför denna forskning, delvis på grund av föreställningen om Norden som en trygg och jämlik region.¹¹ I Sverige har antalet utsatta områden och gängkriminaliteten alltmer utmanat bilden av landet som en

⁹ Ironside & James, 2021; Yankovska & Hannam, 2014.

¹⁰ Scheyvens & Biddulph, 2021; Souza, 2021; Frenzel 2014; Blackstock, 2005.

¹¹ Andersen mfl., 2019.

lugn och stabil välfärdsstat. Att förändra bilden av dessa områden är därför inte bara en lokal fråga, utan också direkt kopplad till hur Sverige uppfattas internationellt.

Territoriell stigmatisering

För att förstå dessa processer används begreppet territoriell stigmatisering.¹² Wacquant beskriver hur negativa etiketter, exempelvis "no go-zoner" eller "problemområden", fungerar som en form av symboliskt våld som påverkar både myndigheters agerande och invånares livschanser. Stigma är inte en neutral beskrivning av verkligheten, utan ett politiskt verktyg som kan legitimera hårdare polisstrategier, neddragningar av offentlig service och särskilda urbana policyåtgärder.¹³ I senmodern tid har denna stigmatisering blivit autonomiserad och nationaliserad, vilket innebär att liknande områden i olika länder, från franska *banlieues* till svenska utsatta områden, ges samma typ av etiketter oberoende av faktiska brottsnivåer.

Wacquant identifierar tre centrala kännetecken för stigmatiserade områden: *territoriell fixering*, där ett negativt rykte blir svårt att bryta; *rumslig alienation*, där invånare upplever begränsat symboliskt och socialt ägarskap; samt *förlust av ett "hinterland"*, där området kopplas bort från arbetsmarknad, service och institutioner. Även om invånare utvecklar strategier för att hantera stigma som lokal stolthet, distansering eller motberättelser förändrar dessa inte de strukturella villkor som reproducerar stigmatiseringen.

Teorin är relevant för svenska förhållanden. Polismyndighetens listning av "utsatta områden" fungerar i praktiken som en etikett som förstärker mediala och politiska narrativ om risk och kriminalitet.¹⁴ Detta bidrar till att vardagsliv, kultur och lokal komplexitet osynliggörs, samtidigt som stigma påverkar både invånarnas möjligheter och hur de bemöts av externa aktörer. Svenska utsatta områden formas inte enbart av materiella villkor, utan också av symboliska processer som påverkar deras utvecklingsmöjligheter.

¹² Wacquant, 2008, 2016.

¹³ Wacquant, 2008, 2016.

¹⁴ Roelofs & Salonen, 2019.

Besöksanledningar i utsatta områden: historiska rötter, nutid och nya möjligheter

Funktionalism och folkhem

Även om det i dag kan kännas avlägset att miljonprogrammets förorter skulle vara attraktiva besöksmål, har svenska bostadsområden historiskt spelat en viktig roll som exempel på modernitet, välfärdsutveckling och social ingenjörskonst. Under 1930-talet började funktionalismens idéer integreras i det framväxande folkhemsbygget, där målet var att skapa bra bostäder åt alla. God standard, effektiva planlösningar och rimliga hyror blev riktmärken när Sverige gick från bostadsbrist till internationellt erkänd bostadsplanering.

Under 1940-talets slut förstärktes detta genom en snabb ekonomisk tillväxt och en växande välfärdsstat, vilket öppnade för större och mer systematiska stadsutbyggnadsprojekt. Fokus flyttades från enskilda små bostadsområden till frågan om hur snabbt växande städer kunde erbjuda hållbara livsmiljöer utan att bli anonyma storstadsmaskiner. Idealet blev att föra in småstadens närhet och sociala logik i storstaden. Resultatet blev grannskapsenheter och småförorter, där bostäder grupperades kring lokala centrum som skulle fungera som småstadstorg, omgivna av generösa grönområden. När det under 1950-talet stod klart att dessa områden riskerade att ligga för långt från stadskärnornas arbetsplatser och service utvecklades ABC-modellen: arbete, bostad och centrum i en integrerad helhet. Dessa områden var tänkta som kompletta småstäder där invånarna kunde leva sina vardagsliv inom korta avstånd.

Modernitet som turistattraktion

Vällingby blev det första fullskaliga exemplet på denna planeringsvision. När centrum invigdes den 14 november 1954 lockade det omkring 100 000 besökare, och både svenska och internationella medier rapporterade om den moderna stadsdel som nu placerade Sverige i framkant inom stadsplanering och formgivning. "Vällingbyfebern" blev ett samtida begrepp, och särskilda guider anställdes för att ta emot alla nyfikna besökare. Tillsammans med Helsingborgsutställningen H55 året därpå bidrog Vällingby till att framhäva Sverige som ett modelland för välfärd, arkitektur och modern livsföring.

Sjuttio år senare återfinns delar av Vällingby på listan över utsatta områden, även om problemen främst är koncentrerade till en liten del. Samtidigt finns spår av stadsdelens ursprungliga modernitet kvar i den bevarade 1950-talsarkitekturen, och Stockholms stadsmuseum erbjuder fortfarande guidade 90-minutersvandringar om området. Även andra aktörer, såsom Kvinnohistoriska museet, arrangerar vandringar som lyfter fram kvinnors vardagsliv i folkhemmets planerade idealmiljöer.

Besöksanledningar i utsatta områden

De samtida guidningarna visar hur historiska lager, arkitektur och vardagsliv kan bli relevanta besöksanledningar även i områden som i dag klassas som utsatta.

Tabellen visar hur olika typer av guidningar och attraktioner aktiverar lokala resurser i varierande grad och därigenom skapar olika nivåer av social hållbarhet.

Tabell 1. Besöksanledningar i utsatta områden

Typ av besöksanledning	Lokala resurser	Resursintensitet	Grad av social hållbarhet
Arkitekturvandringar	Byggnader och den urbana miljön	Medel	Låg till medel (professionella guider)
Visning av museilägenheter och arkitekturvandringar	Tidsenligt inredda lägenheter	Hög	Medel (institution + boende)
Boendeledda vandringar	Lokalt engagemang, utbildning i guidning och organisering		
Stråk och audioguider	Teknisk infrastruktur, utomhusstråk	Låg	Låg (teknikdrivet, externt producerat)
Matturism	Lokala entreprenörer, restauranger, food trucks, butiker	Hög	Medel till hög (lokala aktörer)
Konstvandringar	Konstverk, muraler, skulpturer	Medel	Medel (konstnärer/organisationer)
Bemannade attraktioner	Bibliotek, konsthallar	Medel	Låg till medel (professionell personal)
Temalekplatser (mikroattraktion)	Lekmiljöer, parkytor, sociala mötesplatser	Medel	Medel till hög (familjer och lokala nätverk)
Idrottshallar och idrottsaktiviteter (mikroattraktion)	Idrottsanläggningar, föreningar, ledare	Medel till hög	Hög (föreningsliv, ungdomsverksamhet)

Arkitekturvandringar

En utmaning för utsatta områdens turismpotential är att de representerar ett arkitektur- och planeringsideal som både har låg status och förekommer i stor omfattning. Samtidigt finns betydande nyanser och variationer som blir synliga först när de sätts in i sitt historiska sammanhang.

Turer i utsatta områden

Det är främst i Stockholm som arkitekturvisningar erbjuds i utsatta områden. Precis som i Vällingby arrangerar Stockholms stadsmuseum bokningsbara turer i Rinkeby med fokus på området tillkomst. Även Bredäng, i dag klassat som utsatt, lyfts ofta fram som ett lyckat exempel på modernismens "hus i park"-ideal och har vid flera tillfällen varit föremål för guidade turer anordnade av bland andra Stadsmuseet. I vissa fall ordnas tillfälliga turer med arkitekturfokus, till exempel under evenemanget "Open House Stockholm" i början av oktober. Här visas byggnader som vanligtvis är stängda för allmänheten, såsom Servicehuset på Malmvägen i Sollentuna eller delar av Hallonbergen, inklusive en tunnelbanepågång som aldrig tagits i bruk. Dessa turer ger tillgång till unika inslag av modernistisk planering som annars sällan uppmärksammas.

Rinkebysvängen 89. Foto: Göran H Fredriksson, 2004.

Vandring i Rinkeby

[Dela länk](#)

Följ med på en tur och hör om hur Rinkeby kom till och om hur stadsdelen utvecklats över tid.

För 50 år sedan, i november 1971, invigdes Rinkeby centrum. Många familjer kom från omoderna och trånga lägenheter i innerstaden och det var en dröm att flytta in i de ljusa rymliga bostäderna på Järvafältet. Här var det nära till naturen och tryggt för barnen att leka. Vi går runt och följer utvecklingen till dagens stadsdel.

Fakta om vandringen

Språk: Svenska, engelska

Plats: Rinkeby

Längd: Cirka 120 minuter

Sträcka: Cirka 2 kilometer

Guide: Ulrika Sax, författare och bostadsforskare, leder vandringen.

Tillgänglighet: Tyvärr är tillgängligheten för personer med rullstol eller barnvagn begränsad på grund av backar.

Arkitekturvandring, Rinkeby. (<https://Stadsmuseet.Stockholm>)

Tillbakablick och tidsresor snarare än utsatthet

Förortsturerna präglas av ett genomgående mönster: de är tillbakablickande och tenderar att ha en närmast kolonial karaktär. Arkitekturintresserade besökare reser från mer välmående delar av Stockholm eller från andra delar av landet för att uppleva det som betraktas som de mest representativa exemplen på svensk modernism. Guidningarna erbjuder fascinerande tidsresor som förklarar planerarnas intentioner och de första inflyttarnas upplevelser av modernitet. Däremot nämns dagens utsatthet och områdenas stora andel invånare med invandrarbakgrund ofta endast i förbigående. De guideade grupperna sticker dessutom ut tydligt i gatubilden - det syns på avstånd att besökarna kommer från en annan del av staden och en annan social värld.

I Stockholms stadsmuseum vid Slussen finns en utställning om förortsbyggandet som skildrar ABC-staden och miljonprogrammet. Berättelsen stannar relativt tidigt i historien: den slutar när grekiska arbetskraftsinvandrare anländer på 1970-talet och när ungdomar i Rågsved börjar spela punkmusik senare samma decennium.

I en intervju beskriver en anställd vid Business Region Stockholm utsatta områdets roll i dagens stadsutveckling som i första hand att tillhandahålla arbetskraft för servicenäringen samt att bidra med en hanterbar multikulturell närvaro i huvudstaden. Sammantaget framstår det som att Stockholm, trots sina många utsatta områden, har utvecklat en förmåga att hålla dessa stadsdelar på symboliskt och praktiskt avstånd.

Museilägenheter

En särskild form av de historiska attraktionerna är museilägenheterna. De finns i flera städer och skildrar olika epoker, samt fungerar som fullskaliga tidskapslar vilka även används för filminspelningar. Inom kontexten miljonprogram och utsatta områden finns några tydliga exempel, framför allt i Kortedala i Göteborg och i Stockholmsförorten Tensta.

Tensta 1969

Museilägenheten i Tensta är återskapad i det skick den kan ha haft 1969. Den drivs av Stockholms stadsmuseum, tar emot både spontanbesökare och bokade grupper och bemannas av en arkitekturhistoriker. Guidningen fokuserar på hur det var att flytta in när huset var nybyggt, och på tidens möbler, föremål och vardagspraktiker. För dem som själva minns 1960- och 70-talen blir besöket en nostalgisk återblick, medan yngre generationer möter en värld av föremål som numera framstår som historiska, exempelvis den orange väggmonterade konservöppnaren eller telefonen med sladd och nummerskiva i hallen.

Tillfällig och populär 70-talslägenhet i Helsingborg

Museilägenheter kan också vara tillfälliga. Inför Helsingborgs stadsmässa 2022 iordningställdes en museilägenhet i Drottninghög, där ett ännu orenoverat hus användes som bas. Lägenheten rekonstruerades som den kan ha sett ut 1972 – både för att spegla en tidstypisk inredning och för att markera ett femtioårigt tidsspänn. Eftersom få hushåll har en helt autentisk inredning från ett specifikt år, blev lägenheten mer organisk: besökare bidrog spontant med möbler, husgeråd, förpackningar och skivor av rätt årgång. Till skillnad från mer permanenta museimiljöer höll lägenheten öppet dagligen under hela sommaren och lockade totalt 25 000 besökare, vilket gjorde den till stadsmässans mest uppskattade inslag, trots att själva evenemanget handlade om framtiden.

Utanför lägenheten ringlade kön lång, men värdar höll besökarna sysselsatta medan de väntade. Inne i lägenheten fungerade värdarna mer som samtalspartners än som traditionella guider. Ett typiskt besök inleddes med att någon utbrast: *"En sådan där konservöppnare hade vi hemma!"* Värdarna frågade ofta var besökarna kom ifrån och om de bott i området tidigare. Det visade sig att många av dem faktiskt hade en personlig koppling till Drottninghög och återvände både till platsen och en tidigare tidsperiod. Intressant var att bara 15–20 procent av besökarna bodde i området i dag. Många av dagens invånare är relativt nytillkomna och hade ingen relation till 1970-talsinredningen, men museipedagogen berättade att de ändå blev stolta över att området fick så positiv uppmärksamhet och att de såg värdet i att bo i en lägenhet med bevarad originalmiljö.

Efter stadsmässan packades interiören ner eftersom huset skulle renoveras, men museipedagogen hoppas att en ny värdlägenhet kan öppnas i framtiden. En kollega till henne uttrycker en återkommande dröm: *"Riktigt kul hade varit om vi fick en hel trappuppgång i ett trevåningshus. Då hade flera tidsperioder och inredningsideal kunnat skildras. En superattraktion! Vi vet ju att människor älskar att se hur andra har det hemma."*

Museilägenhet, Tensta. Foto: Cecilia Cassinger

Invånarledda vandringar

Boende tar kontroll över sin berättelse

Invånarledda guidningar är en tydlig kontrast till de professionellt producerade, ofta historiserande arkitekturvandringarna. I internationell forskning lyfts sådana initiativ fram som ett sätt för boende att ta kontroll över berättelsen om sin plats, synliggöra vardagslivets kvaliteter och samtidigt skapa möjligheter till inkomster. Kritiken mot traditionell slumturism, där turister färdas genom fattiga områden utan interaktion med invånare, har bidragit till en växande vilja att utveckla mer jämlika och deltagarbaserade guidningsformer.

Kåkstäder i syd och fokus på sociala erfarenheter i norr

I det globala syd förekommer invånarledda turer bland annat i form av turer i Brasiliens och Sydafrikas kåkstäder. I det globala nord ser de socioekonomiskt utsatta områdena annorlunda ut. De är planerade miljöer, byggda för en välmående arbetar- och medelklass, snarare än spontant framväxta bosättningar. Därför får guidningarna en annan karaktär: fokus ligger mindre på materiell fattigdom och mer på sociala erfarenheter, kultur, migration och platsens förändringsprocesser. Teman kan variera från allmänna introduktioner till mer nischade berättelser om exempelvis mat, musik eller vardagsliv. Trots detta är invånarledda guidningar fortfarande relativt ovanliga i utsatta områden i välfärdsstater.

Ungdomar som guider

Ett återkommande drag i dessa satsningar är att ungdomar står i centrum. I många länder används guidning som ett verktyg för att erbjuda meningsfull sysselsättning, stärka språk och ledarskap och motverka att unga dras in i kriminalitet. Samma initiativ återfinns i Sverige.

I Drottninghög, Helsingborg, rekryterades ungdomar redan 2014 för att utbildas till guider. De utvecklade turernas upplägg, fick träning i guideteknik och genomförde genrep inför boende. På turerna kombinerades området historia med ungdomarnas egna erfarenheter av uppväxt och vardagsliv. På så vis kunde de bidra till att utmana det kriminalitetspräglade medienarrativet, och projektet blev en viktig del av förnyelsearbetet.

Liknande initiativ finns i Lövgärdet utanför Göteborg, där föreningen Lövgärdets Unga Guider (LUGN) erbjuder den bokningsbara turen "Lövgärdets sanna färger" ledda av ungdomar med guideutbildning. De unga berättar om både positiva och svårare erfarenheter: favoritplatser, vänskapsband, glädjeämnen och känslan av att lämna området för att gå i gymnasiet i innerstaden. Turerna innehåller också mer oväntade moment. När deltagarna tror att de förstått området leds de ut genom tallskogen till en sjö som upplevs som ren vildmark, och avslutar med kajakpaddling, ett inslag som synliggör en av Lövgärdets dolda kvaliteter och utmanar utomståendes föreställningar.

I Frösunda i Eskilstuna har ungdomar under tre veckor fått lära sig om områdets historia tillsammans med Eskilstuna stadsmuseum och därefter hållit egna guide turer för allmänheten. Projektet har genomförts två gånger. En museipedagog beskriver möjligheterna men också resursbegränsningarna: "Det finns planer på liknande upplägg i andra utsatta områden, men då vi är ett museum med ganska liten personalstyrka blir det en prioriteringsfråga."

Guiderna instruerar inför kajakpaddling. Foto: Cecilia Cassinger

LUGN, Lövgärdet. (<https://www.tikitut.se>)

Stråk och audioguider

Ett vanligt inslag i utsatta svenska områden är promenadstråk och audioguider som kan användas utan bokning, kostnad eller guide. Besökaren följer antingen en stig med utmärkta stationer eller lyssnar till inspelat material i mobiltelefonen. Syftet är ofta att göra natur och rekreation mer tillgänglig för både invånare och externa besökare, men också att lyfta fram fornlämningar och äldre kulturmiljöer.

Miljonprogrammets egna miljöer fungerar främst som start- och slutpunkter, då de representerar en relativt platsfrämmande planeringslogik: områdena byggdes snabbt och storskaligt ovanpå äldre landskap, och trafikleder kom att fungera som barriärer. I mer extrema fall, som i nordöstra Göteborg, sprängdes hela bergmassiv för att skapa plana ytor där skivhusen kunde monteras effektivt, vilket ytterligare suddade ut de historiska lagren. Den äldre naturen och kulturlandskapet återfinns därför oftast strax utanför, snarare än i, själva bostadsområdena.

Audioguidad tur – från Husby centrum till Järvafältet

Ett exempel är "Kulturstråket" vid Husby i Stockholm, som leder från Husby centrum ut på Järvafältet. Här kan besökare promenera genom natur och äldre odlingslandskap och ta del av miljöer som naturreservatet och besöksgården i Akalla by, där en 4H-gård med djur utgör en populär målpunkt.

Personalen berättar att den traditionella gårdsmiljön lockar många, men att djuren ibland har utsatts för misshandel och att miljön använts för droghandel. En liknande 4H-gård i Tensta tvingades stänga då trygghet för besökare och djur inte längre kunde garanteras.

4H-gården i Akalla by. Foto: Cecilia Cassinger

Audioguider har blivit allt vanligare i takt med att tekniken finns i de flesta mobiltelefoner. Guiden kan röra sig i området, spela in material och göra turen tillgänglig för vem som helst när som helst. Detta är praktiskt för den som söker faktainformation, men mindre gynnsamt för dem som söker möten, gemenskap och interaktion. En anmärkningsvärd aspekt är att många audioguider endast finns på svenska, vilket tydligt signalerar att utländska turister och invånare som inte fullt ut behärskar svenska inte är de primära målgrupperna.

Konstvandringer

Offentlig konst skapar positiva berättelser

Guidade turer och projekt kopplade till offentlig konst är vanligt förekommande i utsatta områden. Till skillnad från natur, stadsbyggnad och socioekonomiska förutsättningar är konst en relativt snabb och konkret åtgärd som kan påverka både bilden av ett område och invånarnas egen självbild. Offentliga konstverk kan skapa igenkänning, identitet och ett första steg mot ett mer positivt narrativ.

I många fall består konstutbudet av skulpturer som placerats i samband med att områdena byggdes. Dessa konstverk är ofta mindre platsinteraktiva, men har ett värde för specialintresserade besökare.

En annan form av konst växer fram genom samproduktion med invånare, där barn och unga deltar både som "konstnärer" och som innehållsbärare. I dessa projekt samlar deltagarna ofta in berättelser och erfarenheter som professionella konstnärer sedan arbetar vidare med. Ett exempel är Brandbergen utanför Stockholm, där ungdomar intervjuade äldre invånare som inspiration till muralmålningar och på så sätt fick förståelse för områdets tidiga historia.

De guidade konstturerna erbjuds både med personliga guider och som digitala audioguider. De personligt guidade turerna sker ofta vid enstaka tillfällen eller i samband med festivaler och kan ledas av museipersonal eller av invånare själva.

Boendeguidar bland lokala konstverk

I Rissne utanför Stockholm fick ungdomar sommarjobb som konstguider 2019. I Göteborgsförorterna Biskopsgården och Hammarkullen ordnas årliga festivaler där invånare guidar bland lokala konstverk. Syftet är både att bygga gemenskap och att visa området för besökare. Projektledaren för "Kulturvandring Hammarkullen", uttrycker det så här: *"Vi vill visa upp Hammarkullen för människor som inte känner till det."*

Ett annat exempel är Borås, där den återkommande street-art-festivalen 2020 koncentrerades till Norrby, stadens mest centrala utsatta område. Till skillnad från många andra turer erbjöds guidningar här på flera språk som engelska, arabiska och persiska med ambitionen att tilltala en bredare publik.

Digitala konstvandringar

De digitala konstvandringarna är särskilt vanliga i Stockholmsområdet, eftersom Stockholms länsmuseum utvecklat audioguides för offentlig konst i elva kommuner. I Alby (Botkyrka) finns en lokal audioguide kopplad till Subtopia, ett centrum för kulturproduktion och upplevelser. Här är konstverken placerade som ett samlat utomhusgalleri snarare än utspridda i bostadsområdena. Subtopia lockar publik och utövare från innerstaden, men enligt representanter för Botkyrka kommun passerar dessa besökare sällan lokala torg eller bostadskvarter. De barriärbrytande möten som sådana besök skulle kunna skapa uteblir därmed i stor utsträckning.

Subtopia kulturkluster, Alby (Botkyrka). Foto: Cecilia Cassinger

Måltidsturism

Att upptäcka mat är en av besöksnäringens mest etablerade drivkrafter, och måltidsupplevelser är ofta ett av de främsta sätten att närma sig nya platser och kulturer.

Att få se hur något odlas, tillagas eller produceras, kombinerat med en engagerande berättelse och smakprov, är mycket efterfrågat. I utsatta svenska områden förekommer sådana inslag främst vid festivaler och större evenemang, men det är egentligen bara i Rosengård i Malmö som det finns återkommande och bokningsbara matturer.

Smakpromenad i Rosengård

Den invånarledda matturen drivs av en lokal matentreprenör och introducerar besökare till områdets frukt- och matbutiker, restauranger och mobila matvagnar.

Turen inleds vid den välkända restaurangen Falafel No 1, den första i den numera etablerade kedjan som har sitt ursprung i Rosengård, och fortsätter sedan genom området där deltagarna möter olika lokala aktörer och får provsmaka rätter från olika matkulturer.

Majoriteten av deltagarna har tidigare besökt Rosengård, men beskriver turen som ett sätt att upptäcka nya delar av området och få en mer nyanserad bild av dess vardagsliv. Många får turen i födelsedagspresent eller gör den tillsammans med en partner, vilket visar att upplevelsen ofta fungerar som en social aktivitet snarare än ett traditionellt turistinslag.

Smakpromenad, Rosengård (Malmö). Foto: Cecilia Cassinger

Smakpromenad, Rosengård (Malmö). Foto: Cecilia Cassinger

Smakpromenad, Rosengård (Malmö). Foto: Cecilia Cassinger

Utmaningar med måltidsturism

En strukturell utmaning här är kriminaliteten som ofta drabbar näringsidkare i utsatta områden. En restaurangägare i en skånsk stad berättar att han överväger att lägga ner eftersom han inte får vara ifred från kriminella. En fastighetsrepresentant i Göteborg beskriver hur en populär restaurang som lockade besökare från stora delar av staden till slut tvingades bort av kriminella som tog över den.

För att skapa en mer attraktiv upplevelsemiljö krävs också långsiktig dialog och tydliga riktlinjer. En lokalfastighetsförvaltare utanför Göteborg beskriver vikten av ordning och transparens: *"Viktigt var att få ordning på skyltar och skyltfönster så att man kan se ut och in i lokalerna. Då blir det både tryggare och mer välkomnande för besökarna."* En kollega norr om Stockholm uttrycker liknande erfarenheter: *"Enhetliga skyltar och konsekventa öppettider har vi drivit hårt, annars blir det svårt att tilltala besökare utifrån."*

Smakpromenad, Rosengård (Malmö). Foto: Cecilia Cassinger

Figur 1: Invånares röster om guide turer

Baserad på intervjuer med 38 invånare i Helsingborg (Söder, Drottninghög, Dalhem) och Malmö (Rosengård, Lindängen, Nydala)

Positiva röster – guidningar som möjlighet

"...en bra idé så att människor får en chans att lära känna stadsdelen." (Söder)

"Lokala personer som visar upp historia, bebyggelse, kultur och mötesplatser..."

(Söder)

"Bra idé! Jag skulle själv kunna visa folk runt..." (Rosengård)

"Invånardrivna turer låter fantastiskt." (Rosengård)

Behov av alternativa bilder – stolthet och vardagsliv

"Det kunde man göra en tur om... de som lyckats i sport." (Söder)

"Visa att här också finns mycket som är bra." (Rosengård)

"En matrunda med injera, grill och bakverk vore toppen." (Lindängen)

"Folk måste se att området inte är så negativt som tidningarna säger."

(Drottninghög)

Tvekan – brist på utbud och infrastruktur

"Här finns inte så mycket att visa upp." (Drottninghög, Lindängen)

"Det finns bara en pizzeria." (Dalhem)

"Matvandringar hade varit bra, men det finns för få ställen att besöka." (Nydala)

Bemannade attraktioner

Bibliotekens viktiga funktion i utsatta områden

När svenska besöksmål rangordnas hamnar lokala bibliotek sällan högt, men de spelar ändå en viktig roll, inte minst i utsatta områden. En biblioteksfilial erbjuder en icke-kommersiell inomhusmiljö dit alla (så länge de inte stör) är välkomna. Förutom att låna böcker kan både boende och besökare slå sig ner en stund, läsa tidningar, använda datorer, gå på toaletten eller be om hjälp. För barn från trångbodda familjer blir biblioteken en plats för lugn, utrymme och ett tydligt alternativ till gängmiljön utanför.

De flesta bibliotek har dessutom omfattande samlingar av lokalhistoria, och många visar utställningar där invånare själva medverkat. I vissa större förorter är biblioteken integrerade i mindre kulturhus med utrymme för konst och musik.

På många håll förekommer återkommande evenemang och visningar som också lockar besökare från andra delar av staden.

Att arbeta i dessa miljöer upplevs ofta som både krävande och meningsfullt. En bibliotekarie i en skånsk förort uttrycker det så: *"Jag kunde haft en lättare arbetsplats visst, men jag känner tydligt att jag är med och gör skillnad."* När frågan om bibliotekens roll i besöksnäringen väcks formulerar en bibliotekschef utanför Stockholm saken så här: *"Tillsammans med skolorna har vi ju en lite omvänd uppgift. Vi ska rusta barn och ungdomar för ett liv som fungerar utanför förorterna."*

Bibliotek som turistbyråer

Bibliotekens styrka är att de är offentliga lokaler utformade för icke-betalande besökare, bemannade av personal med god lokalkännedom. Det innebär att de kan fungera som informella "mikroturistbyråer" och som arenor för mindre utställningar eller lokala evenemang.

På vissa platser är biblioteken dessutom samlokaliserade med konsthallar eller kulturhus. Syftet är ofta att skapa innehåll för invånarna, men utställningar och föreställningar kan också dra besökare från ett större geografiskt område.

Kulturinstitutioner får filialer

Tensta konsthall är ett tydligt exempel med ett uttalat uppdrag att locka publik från innerstaden. Samtidigt beskriver föreståndaren svårigheten i att möta både de lokala invånarna och en konstintresserad innerstadspublik.

Utöver konsthallen har Tensta nyligen fått en filial till Tekniska museet och Dansmuseet flyttar ut till Hagalund. Stockholm har som huvudstad särskilda möjligheter att etablera sådana institutioner, men liknande exempel finns även i andra städer: både Malmö och Uppsala låter kommunala kulturinstitutioner öppna filialer i Rosengård respektive Gottsunda.

Tensta konsthall. Foto: Cecilia Cassinger

Mikroattraktioner

Idrott som attraktion och destination

Ovanliga idrotter skapar en nischad attraktionskraft som lockar människor från hela staden. En stadsplanerare beskriver hur en park i anslutning till ett utsatt område blivit en magnetpunkt tack vare sitt breda utbud av idrotter: *"Idrott är ett bra sätt att mötas och särskilt om det är mer än bara en vanlig fotbollsplan. Här i parken spelas cricket, rugby och australisk fotboll."*

Liknande mikroattraktioner präglar lek- och parkområden på flera håll. Puckelbollsplanen i Kroksbäck, Malmö, en interaktiv skulptur som förändrar spelets logik, har blivit en uppmärksammad destination. I Jönköping används den nya friidrottshallen i Råslätt explicit som ett varumärkesverktyg "med ett uttalat syfte att sprida en positiv bild av området." På Drottninghög i Helsingborg lockar utomhusbadet betydligt fler än de boende själva: "Så många besökare från andra håll att det nästan blir svårt för de lokala att få plats."

Temalekplatser lockar till utflykt

Temalekplatser fungerar på liknande sätt. Malmö har tjugo sådana och flera ligger i utsatta områden. I Araby, Växjö, planeras en temalekplats som uttalat ska bli en regional målpunkt. En planerare från ett bostadsbolag i Helsingborg beskriver besökslogiken: *"Ofta har barnen besökt lekplatsen med förskolan eller fritids och sedan vill de gå dit igen med sina föräldrar."* Detta understryks av ett annat citat: *"Barnen har hittat den här lekplatsen på nätet... vi gjorde en heldagsutflykt hit. Vi bor i Kungsbacka."* Även om en resa på 18 mil är ovanlig visar den vad lekplatsattraktivitet kan innebära i praktiken.

Klädbyttardag, Biskopsgården. Foto: Cecilia Cassinger

En attraktion behöver kafé eller annan service

Men aktivitetsbaserad attraktionskraft kräver stödjande funktioner för att bli en del av ett längre besök. En turistrepresentant påpekar: *"Det måste till exempel finnas ett bra kafé bredvid en lekplats. Utan det turistiska tänkandet blir det halvdant."* Detta illustrerar hur landskapsarkitektur och besöksnäring ofta arbetar parallellt snarare än integrerat och att attraktivitet kräver samspel mellan fysisk miljö och service.

Diskussion

Kortsiktiga satsningar

Ett återkommande mönster i studien är att satsningar i utsatta områden präglas av kortsiktighet. Festivaler, visningar och pop up aktiviteter skapar tillfälliga toppar, men lämnar sällan avtryck som består när projekten avslutas.

Minskat intresse efter avslutat projekt

Helsingborgs stadsutvecklingsevenemang H22 framstår som ett tydligt exempel: under evenemanget upplevdes Drottninghög som mer levande och besökt än på länge, men flera invånare beskriver hur utvecklingen snabbt mattades av när projektet avslutades. En informant sa: *"Det märktes under H22 att hela stan kom hit, men nu tycker jag att det är som vanligt igen. Det är lite finare men jag går fortfarande inte ut efter klockan 21.00."*

Inte förankrad i lokala behov

Liknande resonemang återkommer i andra intervjuer, exempelvis om matmarknaden på Drottninghög som upplevdes som välgjord men svagt förankrad i lokala behov och stängdes efter ett år. En äldre kvinna beskriver tröttheten inför denna projektlogik: *"Det är många gånger vi upplever att det är ett projekt som kommer i gång och efter ett eller några år så läggs det ner för att pengarna tar slut."*

Även centrala turistaktörer förstärker denna kortsiktighet; som en centrumutvecklare säger om ett tidigare initiativ: *"Det blev typ en Davis Cup-match i Bergsjön och sedan var det check på den."* Tillsammans illustrerar dessa utsagor att tillfälliga satsningar skapar symboliskt momentum, men sällan leder till varaktig attraktionskraft eller förändring.

Risken för exotifiering

Utveckling av besöksmål i utsatta områden handlar oundvikligen om representation och risken för exotifiering. Många aktörer beskriver svårigheten i att lyfta fram mångfald utan att den reduceras till stereotypa attribut, samtidigt som invånare betonar att kategorier som "utländsk bakgrund" inte fångar de komplexa identitetspraktiker som präglar vardagen.

Minskad risk när invånarna äger berättelsen

En projektledare i Botkyrka kommun påpekar att mångfald ofta används som markör men sällan förankras i de berättelser som faktiskt finns på platsen. Samtidigt framhåller flera att exotifieringsrisken minskar när invånarna själva äger berättelsen. Som en stadsplanerare uttrycker det: *"Guidade turer kan vara svårt om området pekas ut som annorlunda... men om invånarna får berätta själva blir budskapet mer trovärdigt."*

Besöksnäringens utnyttjade potential

Besöksnäringen står ofta vid sidan av det strategiska utvecklingsarbetet i utsatta områden, trots att många av de små företagare och föreningar som finns på platsen arbetar inom mat, kultur och handel vilka bidrar till den lokala attraktionskraften.

Flera representanter från besöksnäringen beskriver hur deras funktioner betraktas som perifera eller "trevliga", snarare än som en del av den långsiktiga samhällsutvecklingen. Butiksägare och entreprenörer vittnar samtidigt om att de sällan bjuds in till dialoger om trygghet, serviceutveckling eller platsens framtid, trots att deras verksamheter utgör centrala delar av det vardagliga utbud som formar invånares och besökares upplevelser av området. Turismens potential, dess förmåga att skapa värde med små medel och generera rörelse, möten och positiva narrativ, är påtaglig men utnyttjad. En enskild guide, en återkommande aktivitet eller en platsmarkör kan fungera som katalysatorer för nya flöden och förändrade föreställningar, men detta sker bara när aktörerna ges långsiktiga förutsättningar och mandat att ta beslut.

Besöksnäringens perspektiv saknas i utvecklingen

En genomgång av kommunernas marknadsföringsmaterial förstärker bilden av att besöksnäringens perspektiv saknas i utvecklingen av utsatta områden. Dessa stadsdelar lyfts sällan fram som besöksmål, och när de gör det är fokus nästan uteslutande på historiska miljöer och naturupplevelser. Samtidigt är vardagsmiljöer, service, arkitektur och historia från olika epoker påfallande frånvarande, trots att just dessa kvaliteter kan bidra till både lokal stolthet och en rikare förståelse av stadens utveckling.

Miljonprogrammets områden bär på många berättelser om den svenska välfärdsmodellen och den moderna samhällsutvecklingen, men dessa historier syns i dag knappt i den strategiska kommunikationen. När sådana miljöer berättas fram av invånare eller aktörer på platsen skapas inte bara nya upplevelser för besökare, utan också en bredare förståelse av staden som helhet. Detta pekar på ett betydande, men hittills utnyttjat, utrymme för att integrera turismens resurser i arbetet med att utveckla mer inkluderande och representativa stadsbilder.

Slutsatser

Besöksnäringen kan spela en viktig roll i att bryta isolering, minska stigma och skapa nya sätt att förstå och uppleva utsatta områden, men endast om arbetet bedrivs långsiktigt, tvärssektoriellt och med respekt för invånarnas egna röster och vardagsliv.

Fyra huvudsakliga slutsatser

- Attraktivitet i utsatta områden skapas genom aktiviteter, vardagsmiljöer och lokalt innehåll snarare än genom traditionella sevärdheter.
- Långsiktighet saknas, tillfälliga projekt ger kortlivade effekter men bygger inte bestående attraktionskraft.
- Berättelserna om områdena behöver formas tillsammans med invånarna för att undvika exotifiering och bryta stigmatisering.
- Besöksnäringen bör ges en tydligare roll i områdenas utveckling eftersom deras kompetenser kan bidra till både social hållbarhet och positiv platsutveckling.

Utsatta områden – en outnyttjad attraktionspotential

Attraktionskraft i utsatta områden skapas i första hand genom aktivitet och närvaro, snarare än genom traditionella sevärdheter. Idrottsanläggningar, temalekplatser, parker och experimentella miljöer fungerar som mikroattraktioner som lockar människor från andra delar av staden och ger vardagsmiljöer en ny betydelse. Miljöerna bidrar till positiva bilder av områdena, men resultaten visar också att de behöver stöd av service, drift och ett mer sammanhållet besökstänkande för att bli långsiktigt hållbara.

Långsiktighet saknas

Mycket av utvecklingen i utsatta områden präglas av tillfälliga projekt och kortlivade insatser. Festivaler, utställningar och pop up-aktiviteter skapar tillfällig rörelse men lämnar sällan bestående spår, och invånarnas utsagor vittnar om en växande projekttrötthet när satsningar upphör i takt med att finansieringen tar slut. Detta illustrerar behovet av att ersätta ad hoc-logik med mer långsiktiga och integrerade arbetssätt där besöksnäringen inkluderas som en strategisk aktör i områdenas utvecklingsstrukturer.

Balansera kulturell mångfald och exotifiering

Försök att marknadsföra utsatta områden som besöksmål rymmer alltid en risk för exotifiering. Områdenas kulturella mångfald är en styrka, men riskerar att reduceras till stereotyper om den framställs som 'annorlunda'. Här är invånarnas egna röster avgörande: när de deltar som guider, kulturbärare eller producenter stärks autenticiteten och risken för stereotypisering minskar. Invånardrivna berättelser skapar dessutom motbilder till de stigmatiserande narrativ som ofta dominerar i media, och blir därmed en viktig resurs för både social hållbarhet och destinationsutveckling. Besöksnäringen kan här spela en konstruktiv roll genom att lyfta fram dessa parallella berättelser och ge utrymme åt invånarnas perspektiv men den kan också, om arbetet inte förankras, förstärka negativa stereotyper.

Besöksnäringen kan spela positiv roll

Turismaktörer, både offentliga och privata, är ofta frånvarande i forum där utsatta områden diskuteras. Detta är anmärkningsvärt eftersom deras kompetens, att skapa värde med små medel, generera flöden och formulera berättelser, är särskilt relevant i dessa sammanhang. En engagerad guide, en platsmarkör eller en enkel återkommande aktivitet kan skapa varaktig rörelse och bidra till att förändra hur ett område uppfattas. Denna lätthet och flexibilitet är en outnyttjad potential som kan stärka både lokal självkänsla och extern attraktionskraft.

REFERENSER

- Andersen, L. P., Lindberg, F., & Östberg, J. (2019). Reinvention through Nordicness: values, traditions, and terroir. In *The Nordic wave in place branding* (pp. 11–24). Edward Elgar Publishing.
- Blackstock, K. (2005). A critical look at community based tourism. *Community Development Journal*, 40(1), 39–49.
- Cleave, E., Arku, G., Sadler, R., & Gilliland, J. (2016). The role of place branding in local and regional economic development: bridging the gap between policy and practicality. *Regional Studies, Regional Science*, 3(1), 207–228.
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. (Trans. Steven Rendall.) University of California Press.
- Durr, E., & Jaffe, R. (2012). Theorizing slum tourism: Performing, negotiating and transforming inequality. *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, 93, 113–123.
- Frenzel, F. (2014). Slum tourism and urban regeneration: Touring inner Johannesburg. *Urban Forum*, 25(4), 431–447.
- Frenzel, F., Koens, K., & Steinbrink, M. (2015). *Slum Tourism: Poverty, Power and Ethics*.
- Freire-Medeiros, B. (2009). The favela and its touristic transits. *Geoforum*, 40(4), 580–588.
- Gehl, J. (2013). *Cities for people*. Island press.
- Ironside, R., & James, A. (2021). Dark tourism and conflict: Negotiating narratives in post conflict Belfast. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(5), 603–620.
- Roelofs, M., & Salonen, T. (2019). *Utsatta områden – sociala ordningar och ojämlika livsvillkor*. Malmö universitet.
- Scheyvens, R., & Biddulph, R. (2021). Inclusive tourism development. *Tourism Geographies*, 23(3), 467–475.
- De Souza, M. L. (2021). 'Sacrifice zone': The environment–territory–place of disposable lives. *Community Development Journal*, 56(2), 220–243.
- Steinbrink, M. (2012). 'We did the slum!' Urban poverty tourism in historical perspective. *Tourism Geographies*, 14(2), 213–234.
- Wacquant, L. (2007). *Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality*. Thesis Eleven, 91(1), 66–77.
- Wacquant, L. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.
- Wacquant, L. (2016). Revisiting territories of relegation: Class, ethnicity and state in the making of advanced marginality. *Urban Studies*, 53(6), 1077–1088.
- Yankovska, G., & Hannam, K. (2014). Dark and toxic tourism in the Chernobyl Exclusion Zone. *Current Issues in Tourism*, 17(10), 929–939.
- Zahnow, R. (2026). Active guardianship in urban public places: place attachment and social cohesion. *Psychology, Crime & Law*, 32(2), 345–366.

#35 UTKANTENS ATTRAKTIVITET
Svensk besöksnäringens förutsättningar i utsatta områden

April 2026

Text **Cecilia Cassinger** och **Ola Thufvesson**, båda Lunds universitet, samt **Andrea Lucarelli**, Stockholms universitet

Rapportredaktör **Eva Fohlstedt**, BFUF

Illustrationer **Stina Wirsén**

Foto sida 4, **Lunds universitet**, sida 11, **Mikael Hjertquist**, sida 13, **Luca Garuski**, sida 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35 och 36, **Cecilia Cassinger**

ISBN 978-91-88535-34-4

Kontakt

cecilia.cassinger@iko.lu.se, ola.thufvesson@ses.lu.se och andrea.lucarelli@sbs.su.se
info@bfuf.se
bfuf.se

Rapporten finns att ladda ner på bfuf.se.

Rapporten är en sammanfattning av forskningsprojektet "Utkantens attraktivitet – en studie om besöksnäringens förutsättningar i utsatta områden" vid Lunds och Stockholms universitet. Projektet pågick 2024–2026.

Citera gärna rapporten och ange då källan:

Cassinger, C., Lucarelli, A., & Thufvesson, O. (2026). Utkantens attraktivitet – svensk besöksnäringens förutsättningar i utsatta områden. (35; BFUFs rapportserie). Besöksnäringens forsknings- och utvecklingsfond. <https://bfuf.se/publikationer/>

